

УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В СУЧАСНИЙ УРОК МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тетяна Фефілова, Ірина Фефілова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті висвітлено сутність процесу інтеграції, схарактеризовано види, форми, методи й способи інтегрованого навчання в початковій ланці Нової української школи. Розглянуто інтеграцію багатокomпонентного змісту початкової освіти, сутність якої полягає в тому, що вона дає змогу дитині сприймати предмети та явища цілісно, різнобічно, системно та емоційно. Розкрито значущість і основні аспекти інтеграції навчального матеріалу в початковій загальній освіті. Доведено ефективність втілення інтегрованих уроків у процес навчання математики учнів початкових класів.

Аннотация:

Фефилова Татьяна, Фефилова Ирина. Внедрение технологий интеграции и дифференциации в современный урок математики в начальной школе.

В статье выявлена сущность процесса интеграции, дана характеристика видам, формам, методам и способам интегрированного обучения в начальных классах НУШ. Рассмотрена интеграция многокомпонентного содержания начального образования, суть которой заключается в том, что она позволяет ребенку воспринимать предметы и явления целостно, разносторонне, системно и эмоционально. Раскрыты значимость и основные аспекты интеграции учебного материала в начальной школе. Доказана эффективность интегрированных уроков в процесс обучения математике начальных классов.

Resume:

Fefilova Tetyana, Fefilova Iryna. The introduction of technologies of integration and differentiation in modern lessons of maths in primary school.

The article reveals the essence of the integration process, gives a description of the types, forms, methods and means of integrated education in the primary classes of the New Ukrainian School. It considers the integration of the multicomponent content of primary education, the essence of which allows the child to perceive objects and phenomena in a holistic, versatile, systemic and emotional ways. The importance and main aspects of the integration of the teaching material in the primary school are discussed. The article proves the effectiveness of the integrated lesson implementation in the mathematics for primary school students.

Integration of education is a requirement of time, including creativity, originality and teaching art. The integrated lesson stimulates cognitive autonomy, creative activity and students' initiative, such kind of lesson gives the opportunity to bring children to the conscious and emotionally experienced need to reflect and express their thoughts.

Integrated lessons develop students' thinking and speech, their attention, memory, observation, intelligence, initiative, independence, perseverance, diligence, responsiveness, attentive attitude to each other and many other positive personal traits that are very essential.

The article proves that the integrated teaching approach contributes to the social and cognitive experience expansion of students, including the teacher's specific educational tasks, the intensive development of junior schoolchildren; the formation of interest through the events and phenomena of reality, the individual education, the general educational skills of children and their development.

Integration is one of the most promising innovations that can solve numerous problems in the modern primary education system.

Ключові слова:

інтеграція; інтегроване навчання; міжпредметні вертикальні та горизонтальні зв'язки; тематичні дні.

Ключевые слова:

интеграция; интегрированное обучение; межпредметные вертикальные и горизонтальные связи; тематические дни.

Key words:

integration; integrated training; intersubjective vertical and horizontal connections; thematic days.

Постановка проблеми. Становлення форм організації системи навчання відбувалось з розвитком суспільства. Основним підходом до організації системи навчання в сучасній школі залишається класно-урочна система, яка, проте, має багато недоліків. Найістотнішими з них є: орієнтованість на середнього учня; висока складність навчання для слабких учнів (як за рахунок темпу, так і змісту навчання); неможливість повної реалізації в навчальному процесі індивідуальних особливостей учнів. Тому спроби вдосконалити урок не припиняються з часу його винайдення.

Основне завдання початкової освіти – підготовка дітей молодшого шкільного віку до систематичного й цілеспрямованого предметного навчання на старших вікових ступенях, виховання позитивної мотивації навчання, формування пізнавальних потреб та активності.

Успішно виконати ці завдання можна лише з урахуванням особливостей, зумовлених специфікою віку й характерними для нього видами посиленої та захопливої діяльності. Дітям подобається навчатись, і роблять це вони наполегливо, поки зміст вивченого відповідає їхнім потребам, меті та інтересам.

Одне з найважливіших уявлень про людський розвиток полягає в тому, що всі сфери розвитку – фізична, соціальна, емоційна й пізнавальна – поєднані між собою. Видатний психолог Л. Виготський підкреслював, що «характерною рисою дитячої творчості є синкретизм – органічне поєднання різних видів мистецтв в одній художній дії». Зважаючи на це твердження, неважко усвідомити актуальність і необхідність інтегрованого навчання школярів.

Актуальність проблеми, пов'язаної з пошуком раціональних шляхів інтеграції різних дисциплін у процесі початкового навчання, посилюється також у зв'язку з перевантаженістю школярів навчальними предметами, тематичною однорідністю навчальних дисциплін, необхідністю формування цілісного світогляду у взаємозв'язку його елементів. Винятково актуальним сьогодні є і формування такого підходу до інтеграції в навчальному процесі початкової школи, який ураховує всі основні етапи, функції, аспекти та фактори цього багатокомпонентного педагогічного явища.

На сучасному етапі окремі елементи інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу в початковій школі втілено в практичну діяльність. Доведено, що інтегрований підхід до навчання сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку молодших школярів; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей.

Інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка здатна розв'язати чисельні проблеми системи сучасної початкової освіти.

Уже сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання, як жодне інше, закладає нові умови для діяльності вчителів та учнів, будучи дієвою моделлю активізації інтелектуальної діяльності й розвивальних прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Отже, інтегрування є якісно відмінним способом структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможливує системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках.

Особливо актуальним є інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки молодшим школярам властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості інтеграції знань неодноразово наголошували представники прогресивної

педагогіки. Спроби здійснити інтеграцію були зроблені ще Аристотелем, Демокритом, Піфагором, Платоном та іншими античними філософами. В епоху Відродження вчені, виступаючи проти схоластики в навчанні, звертали увагу на необхідність формування у школярів цілісних уявлень про взаємозв'язок природних явищ.

Концепція інтеграції освіти була запропонована Я. А. Коменським, який уважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами («Усе, що перебуває у взаємозв'язку, повинно вивчатись у такому самому зв'язку») [3].

Неправильно вважати, що інтеграція – це нове явище в сучасній школі. Свого часу ще К. Ушинський винайшов синтетичний метод навчання грамоти шляхом інтеграції письма і читання. Він уважав, що розвивати мову окремо від думки неможливо. Прикладом інтегрованих уроків можуть слугувати також «уроки мислення в природі», які проводив В. Сухомлинський для шестирічних учнів Павлівської середньої школи [12].

Багато педагогів працювали над покращенням освіти шляхом міжпредметних зв'язків та інтеграції в навчальному процесі. К. Ушинський, У. Стоюнін, Н. Бунаков, У. Водовозов, І. Зверев, М. Данилов, В. Максимова та багато інших прагнули вдосконалити процес навчання дитини в школі [8].

В Україні сформувалася ціла низка наукових напрямів у вивченні теоретичних основ інтеграції, провідними серед яких є: напрям методологічного обґрунтування проблем інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергеев); напрям визначення структури інтегрованих знань (Т. Усатенко); проблеми інтегративних процесів в освіті (І. Богданова); розробка шляхів упровадження інтеграції в навчальний процес (Л. Вичорова, Т. Горзій, О. Проказа, Є. Романенко); взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (Т. Яценко).

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність процесу інтеграції, схарактеризувати форми та способи інтегрованого навчання в початковій загальній освіті Нової української школи. Показати, що інтегроване навчання формує здатність сприймати предмет (явище) різнобічно й водночас системно, емоційно. Довести ефективність упровадження інтегрованих уроків у процес навчання учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово *інтеграція* походить від латинського *integratio* – цілий і перекладається як «відновлення, відбудова, наповнення».

У довідковій літературі цей термін тлумачиться як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжується ускладненням і зміцненням зв'язків і відношень між ними.

Під інтеграцією в найширшому сенсі розуміють процеси становлення цілісності, переплетіння, взаємовпливу понять і теорій різних галузей знань.

Словосполучення «інтеграція навчання» в педагогічному словнику тлумачиться як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); як створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які поєднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [3].

Отже, інтеграція – це обов'язкове утворення нового цілого, з новими якостями, цілого, якого раніше не було та яке, за браком хоча б одного зі складників, не буде існувати. А міжпредметні зв'язки – це явище фрагментарне, що не утворює нові дидактичні одиниці.

З огляду на це, інтеграція в навчанні передбачає об'єднання узагальнених знань про предмет, поняття, явище й підпорядкування їх цілому на основі міжпредметних зв'язків.

Поняття міжпредметних зв'язків визначається як взаємна узгодженість навчальних програм з різних дисциплін, як один із засобів розв'язання проблем комплексного підходу до навчання та виховання молодших школярів. Міжпредметні зв'язки відображають загальне між предметами як у змісті, так і в навчально-виховному процесі. Якщо їх систематично та цілеспрямовано використовувати, то вони перебудовують процес навчання й перетворюються на дидактичний принцип, що сприяє інтеграції.

Науковці визначають попередні міжпредметні зв'язки (у процесі навчання використовують матеріал, що вже відомий учням з попередніх уроків), супутні (під час розгляду певного питання залучають матеріал суміжної дисципліни, що вивчають у той самий період) і перспективні (для пояснення деяких положень або фактів необхідні знання, які діти ще здобудуть, вивчаючи новий предмет у майбутньому) [5].

Інтегроване викладання підтримує одночасний розвиток усіх сфер замість того, щоб зосереджуватись на кожному окремому аспекті, що суперечить нормальному розвитку дитини [3].

До речі, інтеграція як явище фундаментальних наук виникла на тлі своєї протилежності – диференціації, що означає «розділення, розчленування чого-небудь на окремі розрізнені предмети» [7].

Сьогодні ідея інтеграції змісту навчання цікавить учених і вчителів не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Проте, на відміну від зарубіжних країн (Болгарії, Угорщини, Фінляндії, Німеччини, Бельгії, Швейцарії), де характерною ознакою початкової школи стало навчання за інтегрованими курсами, в Україні навчання молодших школярів будується на предметній основі, інтегровані уроки проводяться лише з ініціативи окремих учителів початкових класів.

Інтегрування в початковій ланці освіти допоможе уникнути перевантаження дітей, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вивільнити їх для предметів розвивально-виховного циклу. Та й саме інтегрування, на відміну від традиційного розрізненого вивчення окремих предметів, як показали дослідження, є важливим засобом і розвитку, і виховання молодших школярів.

Так, ще у своєму звіті про відрядження за кордон у 1862-1863 роках К. Ушинський наголошував на тому, що рідна мова в закордонних школах (Німеччина, Швейцарія) є не тільки головним предметом, якому приділяється найбільше уваги (від 10 до 12 уроків на тиждень), а й предметом центральним, навколо якого групуються всі інші. А далі вчений пише про те, що багато моментів вразили його й багато що примушувало згадувати з сумом наші школи, але найбільше – уміння восьми- і дев'ятирічних дітей усно й письмово висловлювати свої думки. І «якщо ми порівняємо тут наших учителів з німецькими та швейцарськими, то легко помітимо, що і в самих учителів залишились глибокі сліди зневаги до занять рідною мовою та їхнього початкового дитячого виховання» [12].

У сучасній Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та диференціації [11].

Важливе значення в інтеграційному процесі належить математиці, що розвиває критичне мислення, впливає на вміння логічно доводити свою думку, обґрунтовувати свою позицію, вести полеміку.

Це сприяє становленню молодшого школяра як особистості, свободі його самовизначення, досягненню ним ситуацій успіху, формуванню в нього громадянської позиції, що базується на системі гуманістичних цінностей.

Потужним потенціалом, необхідним для забезпечення єдності навчального і виховного процесів, володіють такі форми навчання, як навчальний проект, колективна творча справа, «тематичні дні». Великий потенціал закладений також у текстових завданнях, тому цікаво буде використовувати сюжети завдань, що містять опис досягнень українців, історичних

і географічних пам'яток, історичних подій, які вплинули на розвиток держави, а також сприятимуть формуванню патріотичних почуттів учнів, розвитку їхньої національної самосвідомості.

У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що дитині недостатньо дати лише знання, важливо навчити користуватися ними. Знання й уміння взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці [1].

Саме на формування й розвиток таких компетентностей і має спрямовуватись навчально-виховний процес початкової школи.

Після закінчення першого рівня освіти учні відкривають математичні залежності в навколишньому світі, усвідомлюють роль і необхідність математичних умінь для виконання простих життєвих завдань і розв'язування проблем, застосовуючи математичні відомості.

Новий Державний стандарт початкової освіти буде реалізуватись через навчальні програми курсів і предметів. Навчальну програму вчительські спільноти можуть створювати на основі Модельної (Типової) навчальної програми, яка відображає можливі підходи до інтеграції змісту початкової освіти відповідно до конкретних очікуваних результатів, визначених Стандартом [9].

Навчальний процес потрібно будувати так, щоб уроки були цікавими й пізнавальними. Учнів потрібно вчити жити разом, працювати разом, шанувати й цінувати одне одного. Тому доречним буде використання кооперативного (робота в групах) і перевернутого навчання (конструювання навчальної ситуації, використання активних та інтерактивних методів навчання).

Формуванню в учнів цілісної картини світу сприятимуть інтегровані уроки (коли в межах одного уроку вивчається матеріал різних навчальних предметів), а також бінарні інтегровані уроки (коли в межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів).

Реалізація інтегративного підходу до навчання й міжпредметних зв'язків на уроках – важливий фактор, що сприяє підвищенню якості навчально-виховного процесу в початкових класах.

Основою ефективності таких уроків є чітке визначення їх мети й відповідне планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів.

Особливість планування й проведення інтегрованих і бінарних інтегрованих уроків у початковій школі полягає в їх проведенні як

одним учителем, який викладає предмети, що інтегруються, так і двома вчителями в тому разі, коли другий предмет, що інтегрується, викладає фахівець (учитель, який викладає відповідний предмет в основній школі). Такі уроки необхідно планувати заздалегідь.

Інтегрований урок виконує не велику кількість окремих завдань, а їх сукупність.

Оскільки інтегрований урок – це здебільшого урок повторення й узагальнення, то його структура має такі етапи [4]:

I. Організація класу.

II. Повідомлення теми, мети та завдання уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Актуалізація й коригування опорних знань з усіх інтегрованих предметів. Цей етап доцільно провести у формі змістовної, лаконічної, чіткої бесіди (8-10 хв), підготовка якої потребує особливої уваги вчителя.

V. Повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ.

VI. Творче застосування знань і навичок учнів у нових ситуаціях.

VII. Узагальнення та систематизація навчальних досягнень дітей.

VIII. Підбиття підсумків інтегрованого уроку.

IX. Домашнє завдання. Дається окремо для кожного з предметів, що інтегровані в цьому уроці.

Така структура є типовою, але вчитель може по-своєму скоригувати її, залежно від особливостей навчальних предметів, що інтегруються, і конкретних завдань уроку.

Інтегрувати можна різні шкільні дисципліни. Для прикладу наведемо можливі варіанти використання міжпредметної інтеграції.

Так, наприклад, на уроках з математики в 1 класі діти вивчають тему «Просторові фігури (геометричні тіла)», де ознайомлюються з об'ємними фігурами та їхніми назвами (куля, куб, циліндр), а на уроці образотворчого мистецтва з теми «Цілісність форми. Особливості створення складної форми на основі простих форм в об'ємі» учням можна запропонувати виготовити з кольорового картону на основі циліндра кумедного пінгвіна чи мишу [12].

«У гарного вчителя, – писав К. Ушинський, – арифметична задача разом з тим є цікавим оповіданнячком на тему про сільське господарство чи домашню економію, з історії, на статистичну тему тощо і вправою з мови. Загалом гарна школа тим і вирізняється, що в ній є непомітним схоластичний поділ знань на окремі предмети, але це, звичайно, можливо тільки тоді, коли один учитель викладає в класі всі предмети». У сучасній початковій школі один учитель викладає якщо не всі, то основні

предмети, тому це є важливою передумовою інтегрування навчального матеріалу.

Під час підготовки вчителів до уроків доречно використовувати періодичні фахові видання, зокрема такі, як журнал «Початкова школа», журнал видавничої групи «Основа» «Початкове навчання та виховання», газета «Початкова освіта» видавництва «Шкільний світ», науково-педагогічний журнал «Рідна школа» тощо.

Першочерговим завданням науковців є розроблення інтегрованих програм для початкової школи, де головним предметом була б державна мова разом з вітчизнознавством, навколо яких групувалися б усі інші, і створення відповідних підручників, бо початкова школа повинна давати дітям не суму знань, а бути школою природного розвитку, ґрунтуватись на психології дитини.

Елементами змісту інтегрованих уроків є знання, уміння й навички – лінійні та пересічні; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності – світу, суспільства, людини.

Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності елементів, що взаємодіють, спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату [8].

Інтегрований урок може будуватись у межах одного навчального предмета (внутрішньопредметна інтеграція); унаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, залежно від уміння вчителя здійснити це інтегрування науково і методично правильно (міжпредметна інтеграція) або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Для уроків з внутрішньопредметною інтеграцією характерна спіральна структура, заснована на принципі концентричності. Процес пізнання за такої організації може здійснюватись від часткового до загального або від загального до часткового. Зміст поступово збагачується новими відомостями, зв'язками. Особливість інтегрованих уроків полягає також у тому, що учні на них не гублять з поля зору вихідну проблему, а розширюють і поглиблюють коло пов'язаних з нею знань [2].

Унаслідок побудови та проведення уроку за таким підходом у свідомості учня виникають якісно нові знання, завдяки отриманню особливої інформації.

Для уроків міжпредметної інтеграції змісту, як показують наукові дослідження і практика, характерні різні підходи: міжпредметні зв'язки і по горизонталі, і по вертикалі.

У дослідженнях відомих учених (І. Зверев, В. Максимова, В. Коротков, М. Скаткін та ін.) міжпредметні зв'язки (по горизонталі) є умовою єдності навчання і виховання, засобом

комплексного підходу до предметної системи навчання як по «горизонталі», так і по «вертикалі».

Міжпредметні зв'язки дають змогу поглибити вивчення матеріалу без додаткових витрат, реалізувати взаємну систематизовану узгодженість, стимулювати учнів до використання набутих знань у повсякденній практиці. Однак не можна ототожнювати інтегрований урок і урок з міжпредметними зв'язками, оскільки, як зазначає О. Савченко, це різні методичні поняття [5].

Для розвитку в дітей творчого мислення, сприйняття ними цілісної картини світу та їхнього морально-естетичного виховання вчені пропонують використовувати міжпредметні зв'язки по «вертикалі». Шкільні предмети об'єднуються за принципом: діалог на задану тему. Тема охоплює конкретний зміст, образ, емоційний стан, моральний та естетичний сенс.

Наприклад, протягом навчального тижня вчитель кілька разів виходить на вертикальну тему й розкриває її через зміст різних предметів, не змінюючи спільної теми уроків (програмної чи додаткової). Але підхід до розкриття тих чи інших аспектів різний: нові творчі вправи, завдання, проблемний діалог, пояснення, уведення гасла, що передає емоційно-поетичний образ теми, її естетичний зміст тощо. Послідовність тем визначається календарем, порами року, святами (державними, народними, релігійними). Кожна тема містить різні моральні, екологічні, економічні проблеми. Інтеграція здійснюється на основі широкого охоплення життєвих явищ. Зміст тем і логіка їх викладу визначаються віковими особливостями учнів та їхньою підготовленістю до мислення, судження, уміння виділяти головну думку. Уроки з елементами інтеграції змісту двох чи більше предметів виражають міжпредметну інтеграцію (читання й письмо; математики й природознавства; природознавства й рідної мови (зв'язне мовлення); математики і трудового навчання (конструювання) тощо) [6].

Вертикальні міжпредметні зв'язки – це вивчення поняття на одному уроці (або в один часовий проміжок на різних уроках) з використанням навчального матеріалу з різних предметів.

Наприклад, на уроці з природознавства вивчається тема «Водойми України». На уроці математики, розв'язуючи задачу, діти вимірюватимуть довжину річки в кілометрах та переводитимуть її в метри, знаходитимуть глибину річки, класифікуватимуть річки за довжиною та глибиною. На уроці з української мови вивчатимуть правила про правопис власних назв (водойм). На уроці літературного читання читатимуть вірші про річку. А на уроці з основ

здоров'я говоритимуть про правила безпечної поведінки на воді.

Унаслідок такого підходу до навчання учні отримують цілісну картину світу в аспекті змісту вертикальної теми. Точка дотику різних навчальних предметів має важливе моральне значення, допомагає формуванню світогляду учня, його ставленню до навколишнього світу, природи, суспільства, самого себе.

Особливий напрям становлять інтегровані уроки, побудовані на основі змісту інтегрованих курсів, відповідно до інтегрованих програм.

За останні п'ять років навчальні плани сучасної початкової школи поповнились інтегрованими курсами, які реалізуються в практиці початкової школи [8].

Як бачимо, можливості для змісту інтеграції досить широкі. Щодо кількості уроків інтегрованого змісту, то однозначної відповіді бути не може. Це залежить від уміння вчителя провести інтегрований урок так, щоб не перевантажити дітей враженнями, щоб урок був не мозаїкою окремих картин, а слугував одній меті. Для цього треба завчасно, хоча б на півріччя наперед проаналізувати календарне планування й вибрати ті питання з програми, які близькі за змістом або метою використання.

Адже до проведення інтегрованих уроків потрібно готуватись не лише вчителю, а й учням.

Уроки інтегрованого змісту вчитель проводить здебільшого як вступні до теми або узагальнювальні. До них заздалегідь готують учнів: насичують їхнє сприймання відповідними враженнями, активізують словник, інтерес до певної теми.

Такі уроки емоційно збагачують навчально-виховний процес, допомагають учителю різнобічно й системно сформувати необхідні уявлення та поняття. Різні види діяльності (художньо-трудова, малювання, читання, слухання тощо), які характерні для уроків інтегрованого змісту, роблять їх цікавими, запобігають стомлюванню дітей, посилюють інтерес до навчання та школи загалом.

Аналізуючи навчальні програми, розроблені на виконання Державного стандарту початкової загальної освіти, урахувавши зміни до них, постійно звертаємо велику увагу на формування ключових компетентностей молодших школярів. Ми переконані, що не можна сформувати цілісного світосприйняття без взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку учнів. Одним зі шляхів розвитку компетентностей вважаємо саме інтегроване навчання.

Як зазначає О. Савченко, такі нестандартні уроки дають змогу вчителю разом з учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, домогтися формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути

дублювання у вивченні низки питань, досягти цілісності знань [10].

Готуючись до інтегрованого уроку, необхідно звертати увагу на річне календарне планування, щоб дібрати близькі за темою предмети. Обов'язково слід визначити завдання і тип уроку. Дуже важливо чітко визначити навчальну, розвивальну та виховну мету окремо для кожного з предметів, що інтегруються.

У книзі «Дидактика початкової освіти» О. Савченко наголошує на тому, що «уроки інтегрованого змісту» і «уроки з використанням міжпредметних зв'язків» є різними дидактичними поняттями. Міжпредметні зв'язки передбачають використання на уроці запитань і завдань з матеріалів інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це окремі короткочасні моменти уроків, які сприяють глибшому сприйняттю й осмисленню якогось конкретного поняття. Особливість інтегрованого уроку полягає в тому, що в ньому поєднуються блоки знань з різних предметів, підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначати мету інтегрованого уроку. У названій книзі О. Савченко розкриває широкі можливості для інтеграції навчального матеріалу [10].

Останнім часом посилилась увага до двох взаємообернених тенденцій шкільного навчання – диференціації та інтеграції. Тривалий час школяр отримував знання в основному за допомогою вивчення диференційованих навчальних курсів. Однак дуже часто в дитини шкільні знання так і залишаються розрізненими відомостями, штучно розчленувавшись за предметною ознакою. Унаслідок цього учень цілісно не сприймає навчальний матеріал, а картину навколишнього світу й поготів.

Потреба подолання окресленої суперечності свого часу зумовила активний пошук міжпредметних зв'язків і спроби їх використання в диференційованому навчанні.

Інтеграція та диференціація – це взаємообернені процеси. Вони доповнюють і врівноважують стан цілісної системи будь-якого рівня. Тому на всіх щаблях освіти потрібно прагнути до створення системи, що оптимально поєднує ідеї інтеграції і диференціації [11].

У початковій школі роль інтегративної ланки виконує сам учитель, який навчає дітей всього: і математики, і грамоти, і початкового розуміння природи тощо.

Висновки. Інтеграція навчальних предметів – це вимога часу, це творчість, самотутність, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу учнів; такий урок дає змогу підвести дітей до усвідомленої та емоційно пережитої потреби міркувати й висловлювати свої думки.

Аналіз чинної програми для початкової школи дав змогу дійти висновку, що всі предмети початкової школи мають своєрідний інтеграційний потенціал. Варіанти інтегрованих уроків різноманітні, але слід пам'ятати, що вони мають базуватись на близькості змісту провідних тем різних предметів та їх логічному взаємозв'язку.

Інтегровані уроки розвивають мислення та мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога раніше.

Творчість учителя породжує творчість учня. Найефективніший той урок, на якому для всіх і на все вистачає часу й уваги, коли всім цікаво вчитись.

Одним з головних принципів, закладених у Державному стандарті початкової загальної освіти, є орієнтація освітньої системи на дитячу особистість, її розвиток.

Відомий педагог В. Сухомлинський розглядав навчання не як простий процес передачі знань, а як складні людські стосунки.

Навчання, як і виховання, – доброзичлива, творча взаємодія вчителя й учня. Це діалог двох рівних партнерів, у якому немає місця страху, це розкутість і радість спілкування.

Учень, особливо той, який відстає в навчанні, має бути впевнений, що вчитель зацікавлений у його особистісному зростанні, бачить найменші успіхи, радіє разом з ним.

За якими ознаками не формувалися б класи, але в кожному будуть підгрупи, тому виникає необхідність розподіляти навчальний процес, оскільки не можна орієнтуватись на те, щоб усіх навчати однаково.

Завдання вчити всіх і кожного зокрема можна реалізувати лише шляхом роздільної організації навчального процесу на уроці в межах одного класу. Тому технології інтеграції та диференціації будуть завжди доповнювати одна одну.

Список використаних джерел

1. Большакова І., Пристінська М. «Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи» НВК «НОВОПЕЧЕРСЬКА ШКОЛА». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvqQdQp54> (дата звернення: 17. 05. 2018).
2. Дубяга С. М. Педагогічні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта» / авт.-уклад. С. М. Дубяга. Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2015. 160 с.
3. Зююкіна Н. В. Реалізація інтегрованого підходу за допомогою групових форм роботи. *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 29. С. 2–4.
4. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 10–13.
5. Інтегроване навчання та міжпредметні зв'язки на уроках: спільне, відмінне, особливості реалізації. URL: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=53441> (дата звернення: 17. 05. 2018).
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczya.pdf> (дата звернення: 17. 05. 2018).
7. Ожегова О. Диференціація на сучасному уроці. *Початкова освіта*. 2010. № 1. С. 7–8.
8. Попова О. Інтегроване навчання в початковій школі. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3218> (дата звернення: 17. 05. 2018).
9. Проект Нового Державного стандарту початкової загальної освіти. Всеукраїнська серпнева конференція 2017 р. URL: http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/NewSchool_Presentation-final_18-08-2017.pdf (дата звернення: 17. 05. 2018).
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ: Грамота, 2013. 504 с.
11. Святченко О. Диференціація – умова успішного навчання. *Початкова освіта*. 2009. № 12. С. 3–5.
12. Штабова Л. Інтегрування навчального матеріалу на уроках математики. *Початкова освіта*. 2009. № 36. С. 3–6.

References

1. Bolshakova, I., Prystinska, M. "Integrated Learning: Thematic and Activity Approaches" NVK "NOVOPECHERSKA SHKOLA". Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvqQdQp54> [in Ukrainian]
2. Dubiaha, S. M. (2015). Pedagogical technologies in elementary school: *Educational and methodical guide for students of higher educational institutions of the specialty "Primary education"*. Melitopol. [in Ukrainian]
3. Ziuzyukina, N.V. (2011). Implementation of the integrated approach with the help of group forms of work. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, 29, 2–4. [in Ukrainian]
4. Ivanchuk, M. (2014). The integrated lesson as a specific form of learning. *Pochatkova shkola*, 5, 10–13. [in Ukrainian]
5. Integrated learning and interpersonal relationships in the classroom: common, different, peculiarities of implementation. Retrieved from: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=53441> [in Ukrainian]
6. New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reforming. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/Novyny%202016/12/05/konczepczya.pdf> [in Ukrainian]
7. Ozhehova, O. (2010). Differentiation at the modern lesson. *Pochatkova osvita*, 1, 7–8. [in Ukrainian]
8. Popova, O. Integrated learning in elementary school. Retrieved from: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3218> [in Ukrainian]
9. Draft New State Standard for Primary General Education. All-Ukrainian August Conference 2017. Retrieved from: http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/NewSchool_Presentation-final_18-08-2017.pdf [in Ukrainian]
10. Savchenko, O. Ya. (2013). *Didactics of elementary school: a textbook*. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]
11. Shtabova, L. (2009). Integrating learning material at the lessons of mathematics. *Pochatkova osvita*, 36, 3–6. [in Ukrainian]
12. Sviatchenko, O. (2009). Differentiation – a condition of successful learning. *Pochatkova osvita*, 12, 3–5. [in Ukrainian]

Відомості про авторів:**Фефілова Тетяна Володимирівна**

tfefilova61@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна**Фефілова Ірина Юріївна**

Терпіннівський колегіум «Джерело»

вул. Таврійська, 7, с. Терпіння,

Мелітопольський район, Запорізька обл., 72333, Україна

doi:

*Матеріал надійшов до редакції 20. 07. 2018 р.**Прийнято до друку 13. 08. 2018 р.***Information about the authors:****Fefilova Tetyana volodymyrivna**

tfefilova61@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine**Fefilova Iryna Yuriivna**

Terpinnya Collegium "Dzherelo"

39 Pishchana St., Terpinnya,

Melitopol district, Zaporizhia region, Ukraine

doi:

*Received at the editorial office 20. 07. 2018.**Accepted for publishing 13. 08. 2018.*